Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-03-07

VERVALLEN 17 DEC. 1985 GEHEIM.

STAATSCOMMISSIE VOOR GRONDWETSHERZIENING.

ZEVEN-EN-TWINTIGSTE VERGADERING, gehouden in de Lairessezaal, op Dinsdag 7 Maart 1911, te 11½ uur.

Voorzitter de Heer HEEMSKERK.

Afwezig: de Heeren VAN CITTERS en VAN DOORN.

De VOORZITTER deelt mede, dat de Heer VAN CITTERS bericht heeft afwezig te moeten zijn wegens eene vergadering van Gedeputeerde Staten van Gelderland, en dat de Heer VAN DOORN te kennen gaf wegens ongesteldheid heden niet ter vergadering te kunnen komen.

Artikel 192, vervolg.

Vervolgens licht de VOORZITTER den Heer TROELSTRA in het kort in, met betrekking tot het den vorigen dag verhandelde, nl. dat men vrij algemeen met het voorstel van den Heer KUYPER meeging, voor zoover betreft het eerste en het tweede lid, en dat men ook vrij algemeen vond, dat de neutraliteit, als omschreven in het voorstel van den Heer TROELSTRA, te ver ging.

De Heer TROELSTRA dankt den VOORZITTER voor deze inlichtingen, alsmede voor zijne welwillendheid om de Toelichting (1) tot het voorstel van spreker den vorigen dag in de vergadering te hebben willen voorlezen. Daarin heeft hij geresumeerd, wat hij wilde zeggen, zoodat hij thans voorloopig van het woord afziet.

De Heer KUYPER dankt de leden, die aan zijn voorstel met toelichting aandacht hebben willen schenken, en zal thans eerst beantwoorden de Heeren DRUCKER en OPPENHEIM, die over de toelichting spraken.

De Heer DRUCKER had bezwaar tegen de passage, waarin het woord „altoos" voorkomt; deze zal zijne geestverwanten beter kennen dan spreker, maar als hij meent, dat als het recht tot het openen van scholen in de Grondwet is opgenomen, de vrijzinnig-democraten deze bepaling toch wêer zullen pogen te schrappen, dan heeft spreker eene betere opinie van zijne tegenstanders dan de Heer DRUCKER van zijne eigen partijgenooten. Hij handhaaft daarom dat woord.

De Heer OPPENHEIM wilde inlichting hebben omtrent de reden, waarom spreker het bijzonder onderwijs wilde doen innemen de eerste plaats. Zij is deze: vroeger was het openbaar onderwijs alles, en daarnaast duldde men het bijzonder onderwijs, als ware het een zigeunerwagen, die buiten de stad moest vertoeven. Die toestand is er nu niet meer. Het vrije onderwijs strekt zich nu uit over 330 000 kinderen, het openbaar onderwijs over 560 000 kinderen. Men moet met dien factor rekenen,

(1) Afgedrukt achter de Notulen van heden.

Huygens ING, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-03-07
NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2
http://resources.huygens.knaw.nl/grondwetscommissies/onderzoeksgids/
NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-03-07

en wel is de bepalende factor nu geworden het vrije onderwijs. In de vorige vergadering erkende men algemeen: het openbaar onderwijs moet niet komen, waar het niet noodig is, dus is het de nieuwe toestand die bepaalt, dat het bijzonder onderwijs aangeeft, waar het openbaar onderwijs zal komen.

De tweede bedenking van den Heer OPPENHEIM was, dat de ingezetenen in sprekers voorstel voorop gaan: hiertegen nu had hij bezwaar, omdat de ouders noch vermogen hebben om hun kinderen onderwijs te geven, noch bekwaamheid tot het doen van de keuze van het onderwijs. Dit geldt echter slechts van de *ouders*, maar hen noemde spreker niet. De singuli parentes zouden inderdaad niet moeten worden aangewezen, maar „ingezetenen" is hier op zijne plaats, omdat er onder hen zijn, die het gevorderde vermogen en de vereischte kennis hebben, en voor de *ouders* kunnen inspringen.

Spreker komt thans tot zijn voorstel zelf.

Tegen de bedenkingen van de Heeren REEKERS en VAN NISPEN TOT SEVENAER, dat de vrijheid van het onderwijs gevaar zou loopen, omdat de scholen te veel gebonden zouden zijn aan den Staat, voert spreker aan, dat voor de seminariën geen eisch gesteld wordt; en bovendien volgt uit het zesde lid niet, dat voor *alle* lager onderwijs *dezelfde* eischen moeten worden gesteld.

Wat betreft de weglating van het onderzoek naar de bekwaamheid en de zedelijkheid van den onderwijzer, dit heeft spreker gedaan, omdat er naast die eischen nog andere worden gesteld in de wet, b.v. om voor subsidie in aanmerking te komen. Zoo is het geheel eene zaak van de wet geworden.

Spreker is het eens met de Heeren DE SAVORNIN LOHMAN, DRUCKER en OPPENHEIM, dat er niet te veel détails in de Grondwet moeten staan, maar aan de volgende punten hecht spreker zeer:

1°. wat in het voorstel als eerste lid is uitgedrukt;

2°. het is een recht der burgers, dat zij voor hunne kinderen eene voor hen passende school vinden;

3°. dat er vrijheid zij voor het geven van onderwijs;

4°. dat als de Overheid zelve optreedt, niemand van de ouders gekrenkt mag worden in zijne godsdienstige, zedelijke en nationale overtuiging;

5°. het recht van de burgers om op voet van gelijkheid behandeld te worden. Bij den Heer DRUCKER, en ook bij de andere Heeren, die er over spraken, heerscht niet het besef, dat er gelijkheid moet zijn. Het stelsel van privilegeering van een deel van ons volk, dat zij handhaven, moet thans uit hebben. Die gelijkstelling ook in geldelijken zin, moet in de Grondwet worden uitgesproken.

en 6°. het onderwijs zij deugdelijk en degelijk, geen schijnonderwijs. Dit is een moeilijk vraagstuk, want de paedagogen zijn het onderling niet eens. Daarom moeten de examens niet op dezelfde wijze worden gehouden, en men moet ook niet inspecteeren wat men niet kent, want dit is eenzijdig; dus om de deugdelijkheid te beoordeelen van het stelsel moet dit kunnen geschieden door eigen inspecteurs.

Deze punten wenscht spreker in het Grondwetsartikel.

Bij het stellen der redactie was spreker niet geheel vrij, omdat hij zich moest houden aan het gewijzigd Unie-Rapport van 17 April 1900. Daar waren 5 punten geformuleerd, mede door spreker onderteekend, zoodat hij eene redactie ontwierp in dien geest, maar hij mag er niet op staan, dat alles zoo worde overgenomen. Spreker wil daarom uit het vierde lid wel de eerste en tweede zinsnede doen glippen, en dan die alinea lezen: „De Overheid ziet toe", enz.

Wat spreker dus wenscht is, dat de Overheid opdracht ontvange te zorgen, dat ieder, die onderwijs wenscht, het kunne vinden in zijn geest.

Vervolgens moet het stelsel zóó worden geformuleerd, dat aan eene kentering in de publieke opinie gevolg gegeven kan worden; niet echter aldus, dat de Overheid overal openbare scholen geeft.

Het is het best uitgedrukt in het derde lid, want die formule

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-03-07

is zóó soepel, dat zij ook kon bestaan als het vrije onderwijs geheel verdween, en als het openbare in alles voorziet.

Van liberale zijde heeft men steeds gewild het eigen stelsel in de Grondwet zetten; nu wenscht men geen stelsel, omdat men niet meer in die mate over de macht beschikt. Daarom, als men een stelsel opneemt, dan zij het overeenkomstig den thans bestaanden toestand; de liefde voor het vrije en voor het openbare onderwijs moet zich samenvoegen in de ééne liefde voor „het onderwijs", om het nationale leven te houden op een peil gelijkstaande met dat der beste volkeren.

Als men tegen schoolgeldheffing in het artikel bezwaar heeft, dan kan eene formule worden opgenomen, die èn de heffing ên de kosteloosheid mogelijk maakt, en dat is naar sprekers meening zijn zesde lid, want „de wet regelt" beteekent, dat de wet alléén regelt, zoolang men nog in de periode van heffing verkeert. Over het tweede lid heeft men gezegd, dat daarbij behooren het toezicht en de waarborg voor de bekwaamheid en zedelijkheid. Spreker heeft dit alles ondervangen in het zesde lid. Het noemen van middelbaar en lager onderwijs in verband hiermede is précair, omdat de grens daartusschen wordt verlegd, en men mag dit niet belemmeren. Misschien kan men het *„universitair onderwijs" er aan onttrekken, maar ook die* uitdrukking dekt niet alle hooger onderwijs, want buitengesloten worden dan inrichtingen als te Delft, te Kampen enz. Wil men echter „lager" onderwijs in dit verband houden, dan moet men toch spreken van „algemeen lager", want anders komt men in moeilijkheden met de regeling van het technisch lager onderwijs.

Ten slotte zegt spreker, dat als men slechts subsidie aan den een geeft, en volle voorziening aan den ander, men hiermede impliceert, dat slechts de laatste is de volle burger, terwijl de ander wordt gedéclineerd. Nog meent spreker, dat het beter is geene definitieve redactie thans op te stellen, maar het besprokene te beschouwen als een algemeenen leidraad.

De Heer De Savornin Lohman *merkt op, dat hij zich hier* niet gebonden acht aan het Unie-rapport; hij heeft het gewijzigde Unie-rapport geteekend om der wille van den vrede. Daarbij kwam, dat hij begreep, dat het laatste gedeelte, benoeming door de ouders van schoolgaande kinderen, toch niet was uit te voeren.

Het is onmogelijk de school aan de ouders op te dragen; het gebeurt dan ook niet bij de bijzondere school op dit oogenblik; daar heeft men een bestuur, dat door de contribuanten gekozen wordt; de ouders hebben er niets meer invloed dan bij de openbare school.

De ouders moeten de vrije keuze hebben van de school, gelijk zij de vrije keuze van den dokter hebben, maar, gelijk de dokter dan verder medicineert zooals hij wil, zoo moet men den onderwijzer laten doceeren zooals hij wil. Niet de school hoort aan de ouders, maar de keuze van de school. Maar de quaestie valt weg, waar de Heer Kuyper de desbetreffende passage in zijn voorstel heeft geabandonneerd.

De vraag is, of er een systeem in de Grondwet moet worden uitgedrukt. *Ook reeds de liberale Buys heeft gezegd, dat het* eene fout was in 1848, dat men toen een systeem in de Grondwet heeft neergelegd; maar het belet niet, dat men de rechten der burgers in de Grondwet moet vastleggen. In hoever ook dit noodzakelijk is, hangt af van de omstandigheden. In 1886 is het voorstel van Minister Heemskerk verworpen, omdat toen niet uitdrukkelijk voorgesteld was de bevoegdheid van subsidieering van het bijzonder onderwijs uit de openbare kas, terwijl juist daarover de geheele quaestie liep. Dat is nu niet meer noodig: het wordt door alle partijen erkend en het geheele schoolwezen is er op gebaseerd; daarom is het opnemen daarvan in de Grondwet minder noodig. Spreker is het niet eens met den Heer Kuyper, waar deze zegt, dat er rechtsongelijkheid is: volgens de *wet* is die ongelijkheid er niet. De *Heer Kuyper stelt het voor, alsof de openbare school wordt* gemaakt voor menschen van bepaalde richting en daarnaast de bijzondere school ook voor menschen van bepaalde richting.

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-03-07

Dat is niet juist: beide scholen zijn voor menschen van alle richtingen; ieder is vrij zijn kind te sturen naar de openbare of de bijzondere school. Hierin is geen ongelijkheid. Maar dat er feitelijk eene groote ongelijkheid is, komt, doordat de minvermogenden eene school moeten hebben; die school wordt bekostigd door de gemeente en met zoo'n gemeenteschool kan de bijzondere school die niets van de gemeente ontvangt, niet *concurreeren*; *de minvermogenden hebben dus feitelijk de* keuze niet.

Spreker zou, in tegenstelling met het voorstel van den Heer KUYPER, eene schoolgeld-belasting willen heffen voor allen, met daarbij nog eene extra bijdrage, voor hen die kinderen op school hebben; daardoor zou men eene groote weldaad aan den minderen man bewijzen en tevens datgene verkrijgen, wat spreker de hoofdzaak vindt, dat elke ouder zijn kind kan sturen naar de school, die hij wil, wat nu, voor de mingegoeden althans, gelijk hij boven reeds zeide, niet mogelijk is. Deze regeling heeft nog het bijkomend voordeel, dat men niet het geheele schoolgeld betalen moet in den loop van eenige jaren, maar dat het over het geheele leven als het ware wordt verdeeld. Op die wijze betalen dus de meeste ouders zelven de opvoeding hunner kinderen.

Er is de juiste opmerking gemaakt, welke ook geldt tegen het voorstel in 1887 door de Tweede Kamer aangenomen, dat de zekerheid moet bestaan, dat niemand gedwongen wordt zijn kind naar eene school te zenden, waar zijne godsdienstige gevoelens worden gekrenkt. Daarom zou spreker willen voorstellen om aan dat voorstel van 1887 toe te voegen:

„de openbare scholen van algemeen lager onderwijs worden opgericht voor zooverre te verwachten is, dat in dat onderwijs niet genoegzaam wordt voorzien door het bijzonder onderwijs. Het daar te geven onderwijs wordt zoo ingericht, dat het niet ingaat tegen de godsdienstige overtuiging van de ouders der schoolgaande kinderen."

Het verschil met het voorstel van den Heer KUYPER is, dat volgens hem het bijzonder onderwijs regel moet zijn; dat kan niet worden voorgeschreven. Maar in elk geval, wil men het stelsel van den Heer KUYPER, dan moet men het Engelsche stelsel nemen: men moet den ingezetenen een termijn geven eene school op te richten; is binnen dien termijn de school er niet, dan moet de Staat haar oprichten.

Het openbaar onderwijs moet, naar onze wetgeving, aanwezig zijn, zoodra er behoefte aan is; maar dat sluit nog niet in zich, dat dat openbaar onderwijs zóó moet worden ingericht, dat het aan alle denkbare ouders tevredenheid geeft; spreker meent, dat de gemeente ook openbaar godsdienstig onderwijs geven kan; dit kan heel goed, waar toch het openbaar onderwijs niet Staats- maar gemeente-onderwijs is. Waarom zou in eene Katholieke gemeente geen Katholieke openbare school kunnen worden ogericht? als er maar ook voor de overigen gelegenheid is onderwijs te genieten.

De redactie van de Grondwet moet zoo ruim zijn, dat men ook dat invoeren kan.

Eene andere moeilijkheid van het voorstel van den Heer KUYPER is, dat het ook middelbaar- en hooger onderwijs omvat, bv. *lid 3: heeft ieder het recht middelbaar- of hooger onderwijs* te vragen? Die regelen moeten slechts gelden voor het algemeene lager onderwijs.

De uitdrukking „aanstoot geven" van alinea 4 van het voorstel van den Heer KUYPER gaat te ver. Spreker kan niet zien, dat in die alinea duidelijk genoeg uitkomt, dat de vrije school in beginsel vrij blijft; zooals het daar staat, komt de vrije school geheel onder de wet. Tot heden is de vrije school vrij, behoudens het toezicht; juist uit die beperking volgt, dat zij overigens vrij is; en dat moet behouden blijven.

De Heer REEKERS is het eens met den Heer KUYPER, dat het vrije onderwijs moet zijn regel, het openbare aanvullend. De Heer OPPENHEIM geeft dit toch ook eigenlijk toe, want hij zegt, evenals de Heer RÖELL, dat hij geen openbaar onderwijs

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-03-07

wil, wanneer de particulieren er reeds voor hebben gezorgd. Of Minister KAPPEYNE in 1878 dezelfde meening was toegedaan kan men met grond betwijfelen.

Het bezwaar dat spreker heeft tegen het voorstel van den Heer KUYPER is, dat zijne goede bedoelingen niet zijn uitgedrukt in zijn voorstel: immers de gewone wetgever krijgt de vrije hand om te doen wat hij wil; de Heer KUYPER zegt wel, dat b. v. de verplichting voor de Overheid om de kosten van het bijzonder onderwijs te vergoeden niet meebrengt, dat daaraan dezelfde eischen zullen gesteld worden als aan het openbare, maar het staat er niet. De waarborg daarvoor wil spreker in de eerste plaats in de Grondwet hebben. Het is volkomen billijk, dat wanneer de Staat subsidieert, hij ook eischen aan het onderwijs stellen mag; maar de bijzondere school, die niet gesubsidieerd wordt, moet vrij zijn; dat staat evenmin in het voorstel van den Heer KUYPER, al bedoelt hij dat ook; en spreker wil de veiligheidsklep, die daarin gelegen is, dat men zich door niet-vragen van subsidie aan overdreven eischen van toezicht kan onttrekken, niet in de Grondwet missen. Het hoofdbezwaar van den Heer KUYPER tegen de eischen van bekwaamheid en zedelijkheid in de tegenwoordige Grondwet is gelegen in de toekomstige regeling van het middelbaar en hooger onderwijs, maar waarom die eischen dan niet te laten vallen slechts voor het middelbaar onderwijs met behoud van het lager? Dit kan daarom des te beter, omdat het middelbaar onderwijs toch voor een groot deel zal zijn Staatsonderwijs, of zich door het vragen van subsidie, aan strenge eischen zal onderwerpen.

De Heer DRUCKER heeft opgemerkt, dat men niet gaarne de ontzetting van het recht onderwijs te geven zou willen missen; zij het ook slechts om de preventieve werking, die het heeft; maar om daarin te voorzien, ware het voldoende op te nemen in de Grondwet, dat het geven van onderwijs vrij is, tenzij men door gerechtelijk gewijsde van de bevoegdheid is ontzet.

De VOORZITTER stelt voor den volgenden dag te vergaderen.

De Heer RÖELL zou dezen avond willen vergaderen, daar vele leden den volgenden dag verhinderd zijn.

De VOORZITTER merkt op, dat vele leden dezen avond niet vergaderen kunnen.

De Heer KUYPER meent, dat de Regeering geen Staatscommissie kan doen vergaderen op het oogenblik dat de Tweede Kamer vergadert, wanneer zoovele leden dier Commissie tevens Kamerlid zijn; hij zou den volgenden dag, na de Kamer, dus na 4 uur willen vergaderen.

De Heer VAN NISPEN TOT SEVENAER vindt het wel wat machtig om na de Kamerzitting nog eens van deze commissie de vergadering bij te wonen.

De Heer DE SAVORNIN LOHMAN is er voor, den volgenden dag van 4—$6^1/_2$ te vergaderen.

De VOORZITTER stelt nu voor om den volgenden dag te vergaderen om 4 uur, hetgeen besloten wordt, waarop de vergadering wordt geschorst tot 2 uur.

De vergadering wordt hervat.

De Heer TROELSTRA heeft geen bezwaar tegen de eerste twee alinea's van het voorstel van den Heer KUYPER, en zou ze dan ook willen overnemen; het bevreemdt hem echter wel, dat in alinea 2 zelfs geen voorwaarde is opgenomen omtrent de zedelijkheid en bekwaamheid van de onderwijzers. Met de 3de, 4de, 5de en 6de alinea van den Heer KUYPER gaat spreker echter niet mede; hiervoor stelt spreker de eerste twee alinea's van zijn voorstel; spreker merkt echter op, dat hij in alinea 1 van zijn voorstel nog wil toevoegen „lager" onderwijs.

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-03-07

Spreker kan niet ernstig genoeg waarschuwen tegen het streven, niet slechts van den Heer KUYPER, maar ook van den Heer DE SAVORNIN LOHMAN. De Heer KUYPER wil bijzonder onderwijs in de Grondwet als regel; de Heer DE SAVORNIN LOHMAN wil practisch hetzelfde, door de openbare school te maken tot eene verzameling van openbare gezindtescholen. Spreker denkt er niet aan op vroegere toestanden terug te willen komen; de bijzondere school moet aanvaard worden als product van de historie; dat moet ook den grondslag uitmaken van een eventueel nieuw Grondwetsartikel.

Spreker wil echter opkomen tegen verdere onnoodige uitbreiding; de kinderen worden nu reeds gescheiden naar de godsdienstige overtuiging van hunne ouders; wanneer gebeurt hetgeen de Heeren KUYPER en DE SAVORNIN LOHMAN willen, zal hun eigen stelsel hen boven het hoofd groeien; de splitsing in het onderwijs zal verder gaan dan op godsdienstig gebied, zij zal komen op politiek-maatschappelijk gebied; daarom stelt spreker voor: eerbiediging van de zedelijke en maatschappelijke overtuigingen, in plaats van de godsdienstige overtuiging.

Spreker zegt, dat hij zich reeds nu herhaaldelijk heeft moeten verzetten tegen onderwijzers-geestverwanten, die meenen, dat het noodig is te komen tot negatief-socialistische bijzondere scholen, als gevolg van het pogen om aan de openbare onderwijzers op te dringen hetgeen een politiek karakter heeft en gericht is tegen de sociaal-democratie als partij.

Spreker wil den klassenstrijd buiten de jeugd houden, maar door de voorstellen van de Heeren KUYPER en DE SAVORNIN LOHMAN zal men dien strijd juist bij de jeugd brengen; de scheuring onder het volk wordt er maar grooter door, evenals het versplintering brengt in de arbeidersklasse. Wordt de openbare school eene openbare gezindteschool dan ziet spreker de kinderen niet door de openbare school vereenigd; dan zal naast het verschil in godsdienst het verschil in klasse en sociale positie meer en meer op den voorgrond treden.

De Heer KUYPER heeft eene dergelijke verdeeling en verscheuring der natie voor zijn opvoedingssysteem noodig: spreker wenscht haar niet. Wat het volk verdeelen moet, wil spreker als onvermijdelijk kwaad accepteeren voor de politiek, maar nooit bij de opvoeding.

Een dergelijk opvoedingssysteem zal vernietigend zijn voor den geheelen gang van de sociale wetgeving; het is nu reeds moeilijk eenige organisatie, die zich zelf gevormd heeft, als *voertuig van sociale wetgeving te gebruiken; overal stuit* men op de verschillende richtingen. Hoe meer de wetgever het antagonisme aankweekt, des te minder is de organisatie, opgegroeid in het volk, dienstbaar voor de sociale wetgeving.

Daarom wil spreker in alinea 1 van zijn voorstel niet slechts eerbiediging van de godsdienstige overtuiging, maar van de zedelijke en maatschappelijke overtuiging gememoreerd hebben. Eerbiediging te lezen in werkelijken zin: niet neutraliteit, met verbod te prediken zijne eigen overtuiging, maar slechts het verbod de overtuiging van anderen te *déclineeren*. Die eerbiediging behoorde trouwens ook op de bijzondere school te worden in acht genomen.

Eéne opmerking van den Heer DE SAVORNIN LOHMAN heeft spreker niet begrepen. De Heer DE SAVORNIN LOHMAN zeide, dat men de rechten der burgers in de Grondwet moet vastleggen, maar de formuleering daarvan heeft spreker niet gehoord. Het zou van veel belang zijn, indien men dat in de Grondwet kon neerleggen.

Spreker heeft nog een bezwaar tegen het voorstel van den Heer KUYPER: wordt daarin wel voldoende rekening gehouden met het bijzonder onderwijs, dat geen aanspraak op subsidieering maakt? Dat onderwijs zal toch ook onderworpen zijn aan de wet in alinea 6 bedoeld, en derhalve zal de vrijheid van dat onderwijs ook opgeheven zijn; immers neemt spreker aan, dat de Heer KUYPER algemeen lager onderwijs stelt tegenover het vakonderwijs. De mogelijkheid blijft over, dat de Heer KUYPER met de wet in alinea 6 heeft bedoeld de Leerplichtwet, maar spreker houdt dit niet voor waarschijnlijk.

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-03-07

De overdracht van het beheer aan de ouders heeft de Heer KUYPER teruggenomen: daarover is dus niet meer te spreken. Wat betreft de heffingen, sluit spreker zich geheel aan bij den Heer DE SAVORNIN LOHMAN.

De Grondwet moet geen partij kiezen voor een bepaald stelsel; aan de maatschappij moet worden overgelaten wat meer en meer het heerschende stelsel zal zijn. Daarom vindt spreker het voldoende, dat in de Grondwet staat, wat openbaar onderwijs is, wat bijzonder onderwijs is en de verhouding van de Overheid tot het bijzonder en het openbaar onderwijs.

Spreker wil geen bevoorrechting van het openbaar onderwijs, maar het is toch van zelf sprekend dat datgene, wat de Overheid zelve in het leven roept, het dichtst bij haar staat. Wat voor bezwaar is daar ook tegen? Men heeft willen opmaken uit de uitdrukking „steunen" in sprekers voorstel, dat het bijzonder onderwijs niet de honderd procent zou kunnen krijgen; dat is sprekers bedoeling nooit geweest: hij wil er volgaarne „bekostigen" van maken.

De Heer TYDEMAN is het met den Heer KUYPER eens, dat in de Grondwet geen stelsel van onderwijswetgeving moet worden opgenomen. Later in zijn betoog heeft die spreker echter weêr iets van dien eisch teruggenomen. Spreker blijft echter bij de eerste opvatting en gaat ook mede met het verlangen van den Heer KUYPER om een waarborg van de rechten der burgers in de Grondwet op te nemen. Maar zooals het nu in het voorstel van den Heer KUYPER staat, zal dit niet geschieden, en is dit een undum praeceptum. Bovendien acht spreker het ongewenscht in de Grondwet neêr te leggen, dat de burgers een recht zullen hebben, dat zij eene sbhool van hunne richting moeten kunneñ vinden.

De Heer DE SAVORNIN LOHMAN merkt op, dat zijne redactie daarin voorziet.

De Heer TYDEMAN vervolgt, dat de derde eisch van den Heer KUYPER is, dat niemands overtuiging gekrenkt worde, wanneer de Overheid eene school heeft. Maar dit komt niet te gemoet aan sprekers eisch, dat er overal gelegenheid moet zijn om zoo'n school te vinden.

De Heer KUYPER merkt op, dat de ouders zelven daarin voorzien.

De Heer TYDEMAN voert hiertegen aan, dat reeds de Heer DE SAVORNIN LOHMAN er op wees, dat de ouders dat niet kunnen; en ook wanneer zijn eene school opriehten, en eene commissie benoemen, dan zullen er altijd ouders in de minderheid zijn.

De Heer KUYPER zegt, dat de ouders de school dan niet moeten overdragen.

De Heer TYDEMAN betoogt nader, dat in het stelsel-KUYPER de gelegenheid voor kinderen, die op eene „neutrale" school willen gaan, uiterst gering zal worden.

De VOORZITTER zegt, dat die gelegenheid er wel zal zijn in eene groote stad.

De Heer TYDEMAN houdt vol, dat daarbuiten er bijna geene gelegenheid zal zijn. De Heer DE SAVORNIN LOHMAN kwam aan sprekers postulaat meer te gemoet, gelijk in diens redactie is uitgedrukt. Maar men zal dan de zeer belemmerende discussie krijgen, of er „verwachting" is, ja dan neen. Spreker geeft aan de redactie-DE SAVORNIN LOHMAN, tweeden volzin, de voorkeur, boven die van het voorstel-DE BEAUFORT-MEES.

Verder zeide de Heer KUYPER, dat er een recht is, dat beide takken op voet van gelijkheid behandeld worden, en de Heer TROELSTRA wilde reeds het volle pond aan het bijzonder onderwijs geven. Spreker wil dat ook wel, maar dan ook het volle

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-03-07

pond van verplichtingen; dat is een eisch tegenover den belastingplichtige.

Een andere eisch van den Heer KUYPER is, dat het onderwijs deugdelijk en degelijk zij, maar nu wil de Heer KUYPER daarvoor eene andere inspectie, en andere eischen voor de examina; dat gaat voor eene Grondwet veel te ver.

De Heer DE SAVORNIN LOHMAN zeide, dat de gemeente zooveel scholen kan oprichten, dat ieder zijn eisch vindt, zonder dat het nog neutrale scholen zijn. Spreker constateert met veel genoegen, dat de Heer DE SAVORNIN LOHMAN het zonder de Overheid niet kan stellen, maar als het Rijk geene confessioneele scholen kan oprichten, dan kan de gemeente het ook niet. Spreker gaat daarin niet mede. Daarom wil hij, dat in de Grondwet worde bepaald, dat het van Overheidswege gegeven onderwijs niet confessioneel zij.

De Heer RÖELL stelt vooreerst den Heer REEKERS gerust omtrent hetgeen spreker van Minister KAPPEYNE zeide, onder verwijzing naar de rede van den Heer VERHEYEN (ARNTZENIUS IX bladz. 634). Trouwens, het betoog van Minister KAPPEYNE, dat spreker op het oog had, is te vinden in de Memorie van Toelichting, *Handelingen* 1877—1878, **130**, 3, bladz. 13, waar staat: „de Gemeenteraad zal geen scholen oprichten, die volkomen overbodig zijn, en daartoe niet door het hooger bestuur worden gedwongen."

Vervolgens bespreekt hij het voorstel-TROELSTRA. Deze heeft nu zijn eisch van subsidieering beperkt tot het bijzonder lager onderwijs, maar ook in dat stelsel ontbreekt de voorziening in de noodzakelijkheid, dat een ieder openbaar lager onderwijs moet kunnen genieten, als hij dat wenscht, waar zijne godsdienstige gevoelens niet worden gekrenkt, en ook daar wordt niet van bekwaamheid en zedelijkheid gesproken.

Tegen de Heeren KUYPER en DE SAVORNIN LOHMAN voert spreker nog eens aan, dat de Heeren SCHAEPMAN en ELOUT art. 192 voldoende hebben gevonden; men heeft hier tegen niets overgesteld.

Wat betreft het woord „gebleken behoefte" in het derde lid, van het voorstel-KUYPER, het is iets nieuws, om het nu ook op het hooger onderwijs toepasselijk te maken.

Voorts zegt de Heer KUYPER, dat de eisch van bekwaamheid en zedelijkheid volgt uit het zesde lid; maar dan zou dit met betrekking tot dien eisch *imperatief* en met betrekking tot de schoolgeldheffing *facultatief* moeten worden gelezen; dat gaat niet samen. Sprekers bezwaren tegen het vierde lid zijn thans ten deele vervallen, na hetgeen de Heer KUYPER daaruit heeft gelicht.

Vervolgens zeide de Heer KUYPER, dat het absoluut noodig is, dat in het artikel sta de volkomen gelijkstelling op financieel gebied tusschen openbaar en bijzonder onderwijs. Spreker zag met genoegen, dat de Heer DE SAVORNIN LOHMAN dat niet wenscht.

Dan is er de vraag, of en wanneer van Overheidswege scholen moeten worden opgericht. Spreker hecht niet aan den eenen vorm boven den anderen, mits het uitvoerbaar zij. Volgens den Heer KUYPER moet eerst de behoefte gebleken zijn; daarom is dat stelsel niet goed, want dan komt de Overheid veeltijds te laat. De Heer DE SAVORNIN LOHMAN zeide: „openbare scholen moeten worden opgericht voor zoover te verwachten is" enz. Dat nadert meer tot wat spreker meent, dat de gang van zaken moet zijn.

Verder is het de vraag, of men het adagium: „de openbare school uitzondering, de bijzondere regel", bij het geheele stelsel kan doorvoeren. Reeds in 1876 verklaarde FARNCOMBE SANDERS, (Bijdragen tot het Administratief Recht, deel XX, bladz. 82), „Ik acht het eene illusie zich voor te stellen, dat het bijzonder onderwijs ooit, *als middel om voor het geheele land een stelsel van goede en behoorlijk aan elkander sluitende scholen in het leven te roepen*, aan de behoefte beantwoorden kan."

De redactie van den Heer DE SAVORNIN LOHMAN zou echter nog gewijzigd moeten worden.

Ook vraagt spreker nog, wat de Heer DE SAVORNIN LOHMAN

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-03-07

wenscht omtrent de geldelijke gelijkstelling, want reeds in zijn werk „De Pacificatie" heeft deze gezegd, dat volkomen gelijkstelling niet mogelijk is.

Ten slotte zegt spreker, dat hij zich in hoofdzaak aansluit bij het door den Heer TYDEMAN gesprokene.

De Heer OPPENHEIM sluit zich aan bij de Heeren RÖELL en TYDEMAN. Eene opmerking van den Heer KUYPER heeft spreker gehinderd, waar deze zeide, dat de linkerzijde er vroeger niet aan heeft gedacht het bijzonder onderwijs te subsidieeren en het nu, waar zij de macht niet meer heeft, goedvindt.

Vergist spreker zich dan zoo, als hij meent, dat in 1848 slechts door de rechterzijde verlangd werd de vrijheid van het onderwijs?

Wanneer men zegt, dat het onderwijs een plicht is, welke rust op de ingezetenen, dan bedoelt men blijkbaar de ouders; de anderé ingezetenen hebben nimmer den plicht hiervoor te zorgen, al kunnen zij er zich mede bemoeien.

De Heer KUYPER wil het bijzonder onderwijs doen voorgaan, omdat het bijzonder onderwijs zoo toegenomen is; dat is geen reden: wanneer de Staat zich het onderwijs aantrekt, spreekt het toch vanzelf, dat het Staatsonderwijs voorgaat. Het voorstel van den Heer DE SAVORNIN LOHMAN is dan ook dienaangaande veel beter; daarmee zou spreker zich kunnen vereenigen; echter de uitdrukking „verwachten" vindt spreker niet gelukkig gekozen, omdat het te laat is, wanneer de Overheid eerst dan optreedt, wanneer het particulier initiatief niet heeft gewerkt.

Nog een bezwaar heeft spreker tegen het voorstel van den Heer DE SAVORNIN LOHMAN en wel, dat men openbare sectescholen krijgen kan; dat zal de natie nog meer verdeelen en het peil van het onderwijs verlagen, maar dat bezwaar heeft spreker ook tegen den Heer TROELSTRA, hij spreekt toch van elke zedelijke en maatschappelijke overtuiging; men krijgt dan splitsing niet op het godsdienstig gebied, maar ook op ander, maatschappelijk gebied.

Wanneer men niet zegt, dat het te geven onderwijs zóó wordt ingericht, dat het niet indruischt tegen de opvattingen van de ouders, zal men splitsing en scheiding nooit kunnen voorkomen.

De financieele verhouding behoort niet in de Grondwet te worden uitgewerkt, noch in de wet; niemand betwist tegenwoordig meer, dat het bijzonder onderwijs door de openbare kas moet gesteund worden.

De Grondwet moet zijn een instrument d'apaisement en dat wordt zij niet, wanneer er de mogelijkheid in geopend wordt het volk nog meer te splitsen.

De Heer DE SAVORNIN LOHMAN zegt, dat hetgeen de Heer OPPENHEIM afkeurt, dat de openbare godsdienstige school mogelijk is, meegebracht wordt door zijne meening, dat de openbare school onderwijs zou kunnen geven tot tevredenheid van alle menschen, onverschillig van welke richting zij zijn door elimineering van godsdienstonderwijs. Maar juist daardoor komt die school bij velen in verachting. Sprekers doel is de grief tegen de openbare school, dat deze per se godsdienstloos is, weg te nemen, zoodat men ook zijne kinderen naar de openbare school kan zenden, wanneer men maar weet, dat de onderwijzer daar rekening houdt met den godsdienst. De Heer TROELSTRA zegt, dat dit de natie meer zal verdeelen; dat is niet juist, dat gebeurt juist nu, daar velen zeggen: die en die menschen sturen hunne kinderen naar de openbare school, d. i. godsdienstlooze school, wij weten dus, wat voor menschen het zijn. Spreker wil het onderwijs zoo inrichten, dat ieder krijgen kan, wat hij wil; dat is ook het denkbeeld in 1848 geweest, maar toen dacht men aan ééne school voor allerlei gezindten, en dat denkbeeld is eene mislukking geweest.

De Heer TROELSTRA heeft gezegd, dat het recht van de vrije keuze niet in de Grondwet is nedergelegd; dat behoeft ook niet.

De Heer OPPENHEIM heeft sprekers redactie niet volkomen begrepen wat betreft het „verwachten", hetwelk hij heeft op-

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-03-07

gevat als een „wachten op"; dat is sprekers idee niet geweest; hij bedoelt er mede „voorzien in". Naarmate te verwachten is, dat er eene noodig is, wordt er eene school opgericht.

Wat aangaat de rechtsgelijkheid, de gemeente staat anders tegenover de school dan de particulieren. De particulieren stichten eene school om in de bestaande behoefte te voorzien, de gemeente moet zorgen, dat de school er *is*, zoodra de behoefte er zich voor doet gevoelen, te voorzien is.

Pas, als de scholen er zijn, begint de rechtsgelijkheid, de kosten zijn echter niet dezelfde voor openbaar en bijzonder, en kunnen dat veelal niet zijn; voorts zal het Rijk moeten voorzien in steeds voldoende onderwijzers en derhalve hunne opleiding moeten bekostigen. Ook dit maakt dus, dat het openbaar onderwijs steeds meer dan het bijzonder moet uitgeven.

Men moet betalen, wat in werkelijkheid noodig is, zoowel voor de particuliere als voor de openbare school voor eenvoudig lager onderwijs.

De Heer Troelstra heeft gezegd, dat uit de rechtsgelijkheid volgt, dat men dezelfde plichten heeft; dat is niet juist, men moet slechts het geld, dat men uit de openbare kas krijgt, besteden waarvoor men het heeft gekregen, en daarvoor kunnen voorwaarden worden gesteld, die verschillen van de eischen gesteld aan het openbaar onderwijs; omgekeerd levert het bijzonder onderwijs sommige waarborgen op, die het openbaar onderwijs mist.

Spreker wil de methode van het onderwijs overlaten aan den onderwijzer, niet aan de inspectie, aan deze is het toezicht op al het overige opgedragen, zoowel wat de particuliere als wat de openbare school aangaat.

Hetgeen spreker voorstelt is slechts bedoeld als te omvatten het gewoon lager onderwijs.

Nog eene opmerking maakt spreker: de Heer Oppenheim zeide, dat men in 1848 van de rechterzijde om niets anders vroeg, dan om de vrijheid van het onderwijs: dit is volkomen juist, maar toen waren de kosten van het onderwijs nog niet zoo hoog; deze zijn telkens en telkens gestegen, met behulp van millioenen uit de openbare kassen; het particuliere onderwijs moest daarmede gelijken tred houden, doch kreeg geen subsidie. Toen veranderde de toestand.

De Heer Cort van der Linden constateert, dat men het er vrijwel over eens is, dat er geen stelsel in de Grondwet moet komen, maar alleen een waarborg voor de rechten der burgers. Maar als men gaat redigeeren, dan blijkt dat verlangen niet zoo duidelijk. Zoo wil de Heer Kuyper in het derde lid aan het bijzonder onderwijs den voorrang geven. De Heer De Savornin Lohman doet eigenlijk ook hetzelfde; en indien de Heer Oppenheim verklaarde met den Heer De Savornin Lohman in te stemmen, dan doet hij dat alleen, omdat hij diens voorstel in zijn eigen geest amendeert.

De Heer De Savornin Lohman merkt op, dat de gemeente in het onderwijs moet voorzien, zoolang anderen het niet doen, dus de gemeente gaat voor.

De Heer Cort van der Linden wil alleen in de Grondwet gezegd hebben, dat voor allen, die er behoefte aan hebben, eene school te vinden zij, waar hunne godsdienstige overtuigingen niet worden gekrenkt. Dit geschiedt in het voorstel-De Beaufort. De Heer De Savornin Lohman wenscht echter godsdienstige scholen door de gemeente op te richten, maar dan is spreker het eens met den Heer Tydeman, dat de gemeente nooit confessioneel onderwijs kan geven, omdat de Overheid nimmer de verantwoordelijkheid kan hebben voor godsdienstig onderwijs.

De Heer De Savornin Lohman vraagt, waarom dan wel bij de tuchtscholen?

De Heer Cort van der Linden zegt, dat het daar nu niet om gaat

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-03-07

Verder is men het er ook over eens, dat het een recht is der burgers om te vinden eene school met goed onderwijs, maar komt men tot eene redactie, dan is er geen waarborg. Nergens staan die eischen in het voorstel-KUYPER; ook niet die omtrent bekwaamheid en zedelijkheid. Vervolgens zeggen de Heeren LOHMAN en KUYPER, dat van Overheidswege onderwijs zal worden gegeven, voor zoover in de behoefte niet door het bijzonder onderwijs wordt voorzien. Wat verstaat men onder „behoefte"?

De Heer KUYPER zegt: de behoefte in algemeenen zin genomen.

De Heer CORT VAN DER LINDEN zegt, dat de bedoeling van de Heeren LOHMAN en KUYPER niet staat in hunne voorstellen.

De Heer DE SAVORNIN LOHMAN meent van wel.

De Heer KUYPER wil, dat men in het oog houde, dat sinds 1889 de denkbeelden zich hebben vervormd. Het algemeene denkbeeld van het vrije onderwijs omvat nu niet meer enkel het Christelijk onderwijs. Hij meent nog steeds, dat de bepalende factor, ook in wat de andere Heeren zeggen, gevormd wordt door het bijzonder onderwijs. Spreker kan niet op dit punt terugkomen.

Nu zegt de Heer TROELSTRA, dat dit voorstel de natie nog meer zal splitsen, maar de Heer TROELSTRA deinst ook niet voor splitsing terug. Dat splitsen is eigenlijk maar een boeman; waarom is er splitsing in zake het onderwijs? omdat de natie reeds gesplitst *is*. En nu is het de vraag of men eene school zal krijgen, die daarop past, of dat men zal pogen de splitsing tot eene eenheid terug te brengen. Dit laatste is mislukt, want nu is er zelfs door de school nog eene splitsing bijgekomen.

Uit het stelsel-TROELSTRA is opzettelijk het woord „godsdienstig" weggelaten, en „maatschappelijk" opgenomen, maar die maatschappelijke splitsing geldt niet voor kinderen van 6—13 jaar.

De Heer TROELSTRA interrumpeert: de padvinders!

De Heer TYDEMAN zegt: dat is de schuld van degenen, die de padvindersbeweging verkeerd leiden.

De VOORZITTER verzoekt dringend om de padvinders er liever buiten te laten.

De Heer KUYPER zegt, dat hij het had over het onderwijs, en daar zijn maatschappelijke en oeconomische quaesties niet aan de orde.

Spreker wil voorts de geldelijke quaestie niet licht achten; het onderwijs wordt duurder, en men doet het vrije onderwijs een dubbel kwaad n.l. èn door het opdrijven der kosten van het openbaar lager onderwijs, waardoor concurrentie zwaarder wordt, èn omdat men daardoor aan de voorstanders van het vrije onderwijs meer geld ontneemt, juist om die concurrentie met het openbaar onderwijs moeilijker te maken. Bovendien is het een kwaad, dat de gemeente het geld geeft. Het plaatsen der beide takken op voet van gelijkheid is een primordiaal recht, dat men niet aan de wet mag overlaten. Het onmisbare voor het bijzonder onderwijs, en wat de gemeente voor haar onderwijs noodig heeft, moet worden gegeven door den Staat.

Wat spreker van art. 16 der Hooger-Onderwijswet geschreven heeft, erkent hij, dat niet juist was, en evenzeer erkent hij tegenover den Heer REEKERS, dat voor niet-gesubsidieerde bijzondere scholen geen andere banden mogen worden aangelegd dan de Grondwet thans reeds doet. Wat in zijn voorstel over schoolgeldheffing staat, wil hij wel facultatief maken.

De eisch van deugdelijkheid kan niet gesteld worden bij niet-gesubsidieerd onderwijs, maar *moet* gesteld worden, als het wordt gesubsidieerd. Spreker wil daarvoor ook wel eene bepaling, maar men moet zich behelpen met eene algemeene formule.

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-03-07

De opmerking van den Heer DE SAVORNIN LOHMAN, dat ouders niet kunnen optreden, heeft spreker reeds ten deele toegegeven, maar dat werpt zijn stelsel niet omver. Bij de leden van eene vereeniging geldt hetzelfde.

De Heer DE SAVORNIN LOHMAN zegt, dat die leden het eens zijn over de statuten, dus over den grondslag van het onderwijs.

De Heer KUYPER antwoordt daarop, dat men zulke bepalingen in de wet kan maken. Hij wil, dat de ouders zoodanige personen uitkiezen, als zij meenen, dat hunne belangen kunnen behartigen. Bovendien heeft spreker reeds dit deel van zijn voorstel teruggenomen. Men verschilt dus slechts over de redactie, maar niet over het voorstel zelf. Als er niet in staat eene regeling van de volle bekostiging van het bijzonder onderwijs zal spreker zich er tegen moeten verklaren.

De Heer TROELSTRA merkt nog op, dat men het niet eens is over de vraag, of de betaling alléén uit 's Rijks kas zal geschieden.

De Heer KUYPER zegt daarover niet gesproken te hebben, omdat de gemeente niet genoemd wordt in dit Grondswetsartikel.

De VOORZITTER resumeert thans, en verklaart, dat er eene neiging is voor:

1°. hetgeen staat in het eerste lid van het voorstel van den Heer KUYPER;

2°. dat men het vrijwel eens is, dat het geven van onderwijs vrij moet zijn, en

3°. dat de eisch van een onderzoek naar de bekwaamheid en zedelijkheid des onderwijzers in de Grondwet moeten worden gesteld.

Verder is eene groote meerderheid het er over eens, dat er niet moet zijn eene voorkeur voor het openbaar onderwijs boven het bijzonder onderwijs.

De meesten willen, dat het gelijkwaardig zij: hoe dat te omschrijven moet de subcommissie weten.

Verder is men het er over eens, dat er moet wezen voor ieder gelegenheid om onderwijs te ontvangen, dat hem geen aanstoot geeft. Hierin ligt reeds opgesloten het accepteeren van de gelijkheid.

Vervolgens is er de vraag, hoe men het niet-aanstootgeven moet regelen. Thans kan men dat niet terstond zeggen. Men is het vrijwel eens, dat het geene absolute neutraliteit moet zijn. De Heer DE SAVORNIN LOHMAN zegt: het kàn eene godsdienstige school zijn; anderen willen dat niet. Het resultaat zal uit den aard der zaak zijn, dat men krijgt eene gebrekkige formule omtrent relatieve neutraliteit.

Vervolgens het punt van de kosten. Omtrent hunne gelijkheid moet men thans geene bepaalde beslissing nemen.

Ook moet gezocht worden naar eene redactie, die èn schoolgeldheffing èn schoolgeldbelasting mogelijk maakt.

Voorts zijn uit het vierde lid de eerste en de tweede zinsnede vervallen, zoodat de uitwerking van het Unie-rapport niet in de Grondwet zal komen.

Dan de vraag, of het voorzien in de behoefte zich moet beperken tot het lager onderwijs, of wel, zich ook moet uitstrekken tot het hooger- en middelbaar onderwijs. De meesten vinden het eerste voorzichtiger.

Over het verslag is men het ook eens.

De voorwaarden voor het verleenen van subsidie zullen misschien niet in de Grondwet kunnen worden opgenomen, maar de subcommissie moet eene redactie trachten te vinden.

Ook nog de vraag, of eene organieke wet moet regelen, hoe de verschillende takken van onderwijs samenloopen, dus eene soort ineenschakelingswet. Het schijnt beter zich ook daarover thans niet uit te spreken.

Dan is er nog het opschrift.

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-03-07

De Heer KUYPER wil het splitsen en twee hoofdstukken maken.

De Heer RÖELL zegt nog, dat hij niet in alle opzichten het gevoelen van den VOORZITTER kan deelen, als zou men het over de geresumeerde punten eens zijn geworden. Hij acht, dat nog slechts, evenals over vele andere onderwerpen, voorloopige besprekingen zijn gevoerd.

Artikel 193.

Aan de orde is het armbestuur, art. 193.

De Heer KUYPER wil behalve art. 193 een nieuw artikel, dat bepaalt, dat onder armbestuur niet valt de voorziening in de behoefte van de leden van een Kerkgenootschap door dat genootschap.

Ook vraagt spreker, waarom in art. 192 wordt gesproken van „voorwerp" en in art. 193 van „onderwerp".

De VOORZITTER verdaagt thans de vergadering tot den volgenden middag om 4 uur.

Goedgekeurd in de vergadering van 4 September 1911.

De Voorzitter,

(get.) HEEMSKERK.

NOTA van bedenkingen tegen het voorstel-KUYPER in zake art. 192.

Het voorstel geeft de prioriteit aan het bijzonder onderwijs, dat bij ons in hoofdzaak confessioneel is en werkt daardoor de afscheiding en versplintering der maatschappelijke krachten in de hand. Dit zal zich wreken, zoowel aan het onderwijs zelf, als aan eene goede regeling en organisatie der sociale wetgeving. Het verhindert toch in zijne gevolgen het gebruiken van organisaties, uit het leven der maatschappij opgekomen, als organen van socialen voorzorg en dwingt daardoor den Staat en zijne organen, het beheer van allerlei zaken, die zonder deze versplintering en tegenstelling door organisaties van belanghebbenden konden worden beheerd, zelf, op bureaucratische wijze, ter hand te nemen.

Het tast het openbaar onderwijs in zijn hartader, 1°. door toe te laten dat de gemeentebesturen het beheer der openbare school overdragen aan de ouders en 2°. door, waar deze formeel „openbaar" blijft, de gelegenheid te openen, haar te maken tot eene „confessioneele" school, waar dit volgens decreet van de meerderheid van een gemeenteraad geen „aanstoot geeft" aan de ouders der op die school ingeschreven kinderen. Hier ontpopt zich clericale overmoed, die zich tot heden aandiende als ijver voor behartiging van eigen vrijheid van geweten, maar thans het oogenblik gekomen acht om openlijk van de defensieve over te gaan in de offensieve en de openbare school te vernielen.

Het brengt de *kosten* der lagere scholen uitsluitend ten laste van het Rijk, terwijl het *beheer* dier scholen aan de gemeentebesturen, respectievelijk de ouders of schoolbesturen, wordt gegeven. Dit druischt in tegen de meest elementaire begrippen omtrent de eenheid van den Staat en de verantwoordelijkheid zijner organen. Dat de Staat de gemeente de kosten van het

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2

Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, Grondwetscommissies 1883-1983
1910 Commissie-Th. Heemskerk, notulen, plenair, 1911-03-07

onderwijs grootendeels vergoedt, kan eisch van financieel beleid zijn; maar waar blijft de verantwoordelijkheid der gemeente voor 't schoolbeheer, als zij zelve de gevolgen van dat beheer in 't geheel niet in hare kas gevoelt?

Dit klemt te meer, waar de 5de alinea wel spreekt van „eischen, aan het lager onderwijs te stellen" en van „het toezicht op dat onderwijs", doch omtrent de bijzondere school geen enkele voorwaarde van te verleenen steun bevat. Men moet aannemen, dat de voorsteller niet bedoelt, de vrijheid der bijzondere school zoodanig aan banden te leggen, dat de wet voor haar beheer en inrichting dezelfde en evenveel regelen stelt als voor de openbare. Daarom zijn de woorden „eischen" en „toezicht" niets zeggend, zoolang de Grondwet niet de hoofdvoorwaarde noemt van te verleenen steun. Hierin tracht mijn voorstel te voorzien.

Door in de Grondwet te spreken van „te heffen schoolgelden" wordt de vraag der al- of niet-kosteloosheid van het lager onderwijs, in de Grondwet beslist, in plaats van dit over te laten aan den wetgever. Zelfs de vervanging van schoolgelden door eene schoolbelasting wordt door deze bepaling uitgesloten. Ook in ander opzicht doet het voorgestelde artikel meer denken aan een stuk onderwijswet, dan aan een Grondwetsartikel.

Toelichting tot het ingezonden voorstel.

Al. 3 van 't bestaande artikel vervalle. (Zie Buys ad art. 194.)

Mijn voorstel postuleert niet in de Grondwet de prioriteit van een der beide stelsels, maar slechts de verhouding van den Staat tot elk van beide. Het stelt verder voor het openbaar onderwijs vast: *a.* dat het van overheidswege wordt gegeven, *b.* het karakter van dat soort onderwijs, *c.* de regeling bij de wet.

Wat dat karakter betreft, schijnt het niet in overeenstemming met de realiteit, in een tijd, waarin de innigste overtuigingen der menschen volstrekt niet uitsluitend in godsdienstige formuleering verschijnen, alleen eerbiediging van godsdienstige meeningen van het openbaar onderwijs te eischen. Daarom is dit begrip anders omschreven en uitgebreid. Het godsdienstige valt in den gedachtengang van den voorsteller binnen het begrip zedelijke. Waar de strijd der meeningen met zijn wederzijdsche verkettering vroeger uitsluitend op theologisch terrein werd gevoerd, is hij de laatste 30 jaren meer en meer op maatschappelijk terrein overgebracht en zijn nu op dat terrein tegenovergestelde meeningen te eerbiedigen, wil de volksschool dien naam verdienen. Wordt de openbare school een regeerings-instrument tot bestrijding en verkettering van bepaalde sociale meeningen en tot verheerlijking van bepaalde instituten en denkbeelden der heerschende klasse, zoo zal men haar op den duur haar aangewezen voedingsbodem in het volk benemen en die elementen, die tot heden den sterksten steun vormden van het openbaar onderwijs, den weg van het sectarisme opdrijven met alle gevolgen van dien.

De Grondwet wake hiervoor; vandaar invoeging van het woord „maatschappelijk".

Ten opzichte van het bijzonder onderwijs wordt in het voorstel het bestaande als richtsnoer genomen. Mocht men het woord „gesteund" aldus opvatten, dat het zou worden gesteld tegenover „bekostigd", dus zou uitdrukken, dat de bijzondere school nooit geheel van Overheidswege mag worden bekostigd, dan zou dit woord kunnen worden vervangen door „geheel of gedeeltelijk bekostigd". Ik acht dit echter niet noodig.

TROELSTRA.

NL-HaNA, Staatscie. Grondwetswijziging, 2.04.53.09, inv.nr. 2